

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА
ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Пояснювальна записка

до дипломного проекту бакалавра

на тему:

**«РІЧКОВИЙ ПЕЙЗАЖ» І МЕТОДИКА НАВЧАННЯ РОБОТІ М'ЯКИМИ
МАТЕРІАЛАМИ УЧНІВ ПОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ**

*Текст містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело*

Виконала: Мельник Анастасія Ігорівна,
студентка 4 курсу, групи 40 ом
напряму підготовки

023 Образотворче мистецтво,
декоративне мистецтво, реставрація

Керівник: Труш Володимир Миколайович, член
Національної спілки художників
України, старший викладач кафедри
образотворчого мистецтва НПУ імені
М.П.Драгоманова

Рецензент: Руденко І.В., канд. пед. наук, доцент
кафедри образотворчого мистецтва
НПУ імені М.П. Драгоманова

Форма № Н-9.01

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА**

Факультет педагогіки і психології

Кафедра образотворчого мистецтва

Освітньо-кваліфікаційний рівень бакалавр

Напрямок підготовки 02 Культура і мистецтво

Спеціальність 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація

ЗАТВЕРДЖУЮЗавідувач кафедри
професор Шевнюк О.Л.

"23" вересня 2020 року

**З А В Д А Н Н Я
НА ДИПЛОМНИЙ ПРОЕКТ СТУДЕНТУ**

Мельник Анастасія Ігорівна
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи (проекту) «Річковий пейзаж» і методика навчання роботі м'якими матеріалами учнів позашкільних навчальних закладів;
керівник роботи (проекту) Труш Володимир Миколайович, старший викладач кафедри образотворчого мистецтва НПУ імені М.П.Драгоманова,

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом від "20" жовтня 2020 року № 3

2. Строк подання студентом роботи (проекту) 30 квітня 2021 року

3. Вихідні дані до роботи (проекту) пейзаж, техніка пастель, теоретичні знання про методику.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

- конкретизувати історико-технологічні особливості пастельної техніки;

- визначити особливості роботи м'якими матеріалами;

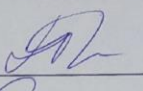

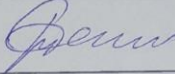
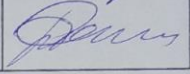
- з'ясувати та розглянути процес творчого пошуку над художнім образом авторського пейзажу;

- виокремити цілізмістову складову навчання роботі м'якими матеріалами учнів у позашкільних навчальних закладах;

- розробити ефективні методи навчання учнів відтворювати пейзаж м'якими матеріалами на заняттях з образотворчого мистецтва у позашкільних навчальних закладах.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) тонований папір, пастель, розмір 100x70 см.

6. Консультанти розділів роботи (проекту)

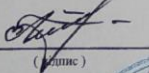
Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	Труш В. М., ст..вик. каф.ом.НПУ		
2	Руденко І. В., ст..вик. каф.ом.НПУ		

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломної роботи (проекту)	Строк виконання етапів роботи (проекту)	Примітка
1.	Затвердження теми дипломного проекту	вересень	Вик.
2.	Збір теоретичного, практичного та творчого матеріалу до дипломного проекту	листопад	Вик.
3.	Затвердження ескізів дипломного проекту	березень	Вик.
4.	Творча робота над дипломним проектом	березень	Вик.
5.	Формулювання висновків дипломного проекту	квітень	Вик.
6.	Попередній захист проекту	червень	Вик.

7. Дата видачі завдання **23 вересня 2020 р.**

Студент

(підпис)

Мельник А.І.

(прізвище та ініціали)

Керівник роботи (проекту)

(підпис)

Труш В.М.

(прізвище та ініціали, науковий ступінь, вчене звання)

Примітки:

1. Форму призначено для видачі завдання студенту на виконання дипломної роботи (проекту) і контролю за ходом роботи з боку кафедри і директора інституту (декана факультету).
2. Розробляється керівником дипломної роботи (проекту). Видається кафедрою.
3. Формат бланка А4 (210 × 297 мм), 2 сторінки

Форма № Н-9.03

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА

ПОДАННЯ
ГОЛОВІ ДЕРЖАВНОЇ ЕКЗАМЕНАЦІЙНОЇ КОМІСІЇ
ЩОДО ЗАХИСТУ ДИПЛОМНОГО ПРОЕКТУ

Направляється студент Мельник А.І.
(прізвище та ініціали)
до захисту дипломної роботи (проєкту)
за напрямом підготовки **02 Культура і мистецтво**
спеціальністю **023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво,
реставрація**

на тему: «Річковий пейзаж» і методика навчання роботі м'якими матеріалами
учнів позашкільних навчальних закладів

Дипломний проєкт і рецензія додаються.

Декан Факультету проф.Олефіренко Т.О.
(підпис)

Довідка про успішність

Мельник А.І.

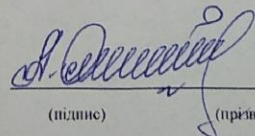
(прізвище та ініціали студента)

за період навчання на факультеті педагогіки та психології з 2017 року до 2021
року повністю виконав навчальний план за напрямом підготовки, спеціальністю з
таким розподілом оцінок за:

національною шкалою: відмінно 53,8 %, добре 46,2 %, задовільно 0 %;

шкалою ECTS: A 53,8 %; B 38,5 %; C 7,7 %; D 0 %; E 0 %.

Секретар факультету

 Агашенко С.О.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Висновок керівника дипломної роботи (проекту)

Студент (ка) Мельник Анастасія Ігорівна відповідально поставилася до роботи над теоретичною та практичною частинами кваліфікаційної роботи. Уважно вивчала літературні та он-лайн джерела з даної теми, кожен практичний та теоретичний етапи були консультовані з керівником, також дослухалась до зауважень рецензента та виправляла виявлені помилки.

Керівник роботи (проекту) _____

(підпис)

"26" травня _____ 2021 року

Висновок кафедри про дипломну роботу (проект)

Дипломний проект розглянуто.

Студент _____ Мельник А.І. _____

(прізвище та ініціали)

допускається до захисту даного проекту в Державній екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри

образотворчого мистецтва _____ професор О.Л.Шевнюк

Примітки:

1. Зазначаються дані щодо навчальних досягнень студента за період навчання у вищому навчальному закладі, висновок керівника дипломної роботи (проекту) та висновок кафедри про дипломну роботу (проект).

2. Формат бланка А5 (148×210 мм), 2 сторінки.

ВІДГУК НА ДИПЛОМНУ РОБОТУ

Мельник Анастасія Ігорівна

(Прізвище, ім'я, по-батькові)

Зі спеціальності 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація

ОКР бакалавр

Тема дипломної роботи

«Річковий пейзаж» і методика навчання роботі м'якими матеріалами учнів позашкільних навчальних закладів

Матеріали папір, пастель

1. Актуальність теми Питання навчання учнів позашкільних навчальних закладів роботі м'якими матеріалами під час створення творчих мистецьких робіт є досить актуальним в сучасних реаліях, що пов'язано з недостатньо розробленим методичним інструментарієм. Розглянула мету та зміст навчання учнів позашкільних навчальних закладів роботі з м'якими матеріалами, опрацювала та розширила методику відповідних занять, що стало провідним завданням кваліфікаційної роботи дипломантки.

2. Позитивні якості роботи

Під час роботи над дипломним проєктом Мельник А.І., творчо попрацювавши над композиційним і гармонійним колористичним вирішенням річкового пейзажу, створила мистецький твір, який підтверджує професійне володіння дипломанткою технікою роботи м'якими матеріалами. Було пророблено певну підготовчу роботу, досліджено вітчизняну та світову мистецьку спадщину за обраною темою, що дозволило зробити відповідні практичні та теоретичні висновки щодо художніх і технологічних аспектів оволодіння учнями позашкільних навчальних закладів м'якими матеріалами в роботі над творчими завданнями.

3. Практична цінність висновків і рекомендацій У методичній частині кваліфікаційної роботи дипломантка продемонструвала належний та достатній рівень знань особливостей організації й проведення творчих занять із застосуванням м'яких матеріалів у позашкільних навчальних закладах. Мельник А. також чітко і ґрунтовно прописала методичні засади навчання учнів роботі м'якими матеріалами. Оволодіння основами та особливостями роботи м'якими матеріалами та створення цими засобами творчої роботи - «Річкового пейзажу», - безсумнівно збагатили мистецький досвід студента, що допоможе в подальшій творчій та педагогічній діяльності.

4. Наявність недоліків

Недоліком творчої частини кваліфікаційної роботи є деяка неузгодженість кольорів. Проте цей незначний недолік не є суттєвим й не впливає на загальне позитивне враження від роботи.

5. **Загальна оцінка роботи** Кваліфікаційна робота виконана на високому рівні та заслуговує високої оцінки.

Науковий керівник

Старший викладач кафедри образотворчого мистецтва Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Груш Володимир Миколайович

(прізвище, ініціали)

РЕЦЕНЗІЯ НА ДИПЛОМНУ РОБОТУ

Мельник Анастасії Ігорівни

(Прізвище, ім'я, по-батькові)

зі спеціальності 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація
ОКР бакалавр

Тема дипломної роботи «РІЧКОВИЙ ПЕЙЗАЖ» І МЕТОДИКА НАВЧАННЯ РОБОТИ М'ЯКИМИ МАТЕРІАЛАМИ УЧНІВ ПОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

1. Висновок про ступінь відповідності.

Дипломна робота Мельник Анастасії відповідає всім вимогам до подібних науково-практичних робіт і відповідає кваліфікації і профілюючій спеціальності. У роботі присутній понятійний апарат, його складові: актуальність, об'єкт, предмет, мета, завдання, висновки, які під час наукового дослідження вирішені. Студенткою запропоноване та обгрунтоване авторські художньо-творчі, творчі та розвивальні вправи для навчання учнів закладів позашкільної освіти роботі м'якими матеріалами, створено авторську роботу «Річковий пейзаж» у техніці пастельного живопису.

2. Перелік позитивних якостей роботи (з виділенням елементів творчості).

Родзинка дипломної роботи полягає у впровадженні авторських завдань під час виробничої педагогічної практики, що дозволило підтвердити їх ефективність.

У творчій роботі «Річковий пейзаж» збагачене фактуру художнього образу пейзажу завдяки міксу сухої, масляної, воскової та акварельної пастелі.

Вдало деталізований передній план за використання твердої пастелі

Підкреслене колорит роботи живописними переходами за допомогою м'якої та ультром'якої пастелі.

Обране колористичну гармонію — квадрат.

Зроблене ефект на порівнянні холодного світла ранішнього сонця з контражуром холодних силуетів дерев, завдяки чому воно здається теплим.

3. Перелік основних недоліків роботи

До недоліків теоретичної частини дипломної роботи належить певна кількість орфографічних та стилістичних помилок.

У творчій роботі є деякі композиційні недоліки.

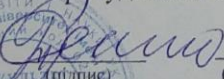
Але це не впливає на позитивне оцінювання роботи.

4. Загальна оцінка роботи

Дипломна робота виконаний на належному рівні і заслуговує високої оцінки.

5. Висновок про можливість присвоєння випускнику кваліфікації

Дипломна робота Мельник Анастасії спеціальності 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація може бути представлена до захисту, а студентка заслуговує на присудження освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр».

Рецензент Руденко І. В.

(прізвище, ініціали)

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри образотворчого мистецтва Національного Педагогічного Університету імені М. П. Драгоманова

(вказати вчений ступінь, наукове звання, посада та місце роботи)

«25» травня 2021 р.

**Довідка
про результати антиплагіатної перевірки бакалаврської роботи**

Комісією з академічної етики факультету педагогіки і психології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова здійснено перевірку бакалаврської роботи на тему: **«Річковий пейзаж» і методика навчання роботі м'якими матеріалами учнів позашкільних навчальних закладів**

студентки (та) 4 курсу спеціальності 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація щодо дотримання норм академічної етики.

ППП студента **Мельник А. І.**

За результатами аналізу роботи та аналізу звіту подібності, який було згенеровано системою виявлення збігів/ідентичності/схожості компанії UNICHECK, комісія дійшла до наступного висновку (*вибрати один з варіантів*):

1) Комісією *не виявлено* академічного плагіату. Дана бакалаврська робота може бути допущена до захисту на засіданні Екзаменаційної Комісії.

2) Комісією *частково виявлений академічний плагіат 10,4%, а саме порушення процедури цитування наукових джерел.* Дана бакалаврська робота *може бути допущена до захисту на засіданні Екзаменаційної Комісії.*

3) Комісією виявлено академічний плагіат (обґрунтування факту академічного плагіату додається). Дана бакалаврська робота не може бути допущена до захисту на засіданні Екзаменаційної Комісії.

4) Інше

Голова комісії

Секретар комісії

Матвієнко О.В.

Шулигіна Р.А.

Дата 6 травня 2021 р.

Ім'я користувача:
Матвієнко Олена Валеріївна

Дата перевірки:
15.05.2021 12:58:04 EEST

Дата звіту:
15.05.2021 13:28:40 EEST

Назва документа: Диплом_Мельник
ID перевірки: 1007865331

Тип перевірки: Doc vs Internet

ID користувача: 95448

Кількість сторінок: 41 Кількість слів: 8578 Кількість символів: 65637 Розмір файлу: 98.63 KB ID файлу: 1007960645

10.4% Схожість

Найбільша схожість: 3.8% з Інтернет-джерелом (<https://knowledge.allbest.ru/pedagogics/2c0b65635a2ad69a4d53b895212...>)

.....
Сторінка 4.3.....

Пошук збігів з Бібліотекою не проводився

0.98% Цитат

3.77%

.....

.....Сторінка 4.4.....

.....Сторінка 4.4.....

Вилучень

Деякі джерела вилучено автоматично (фільтри вилучення: кількість знайдених слів є меншою за 8 слів та 1%)

Немає вилучених бібліотечних

Модифікації

джерел

.....Сторінка 4.5.....

Виявлено модифікації тексту. Детальна інформація доступна в онлайн-звіті.

Назва документа: Диплом_Мельник ID файлу: 1007960645

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. М'ЯКІ МАТЕРІАЛИ У ТЕОРИТИЧНІЙ, ПРАКТИЧНІЙ ТА ТВОРЧІЙ РОБОТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЗАШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ	6
1.1 Історія розвитку пастелі та класифікація видів графічного мистецтва.....	6
1.2 Особливості роботи м'якими матеріалами	11
1.3 Творча робота над композиційним та колористичним вирішенням авторського пейзажу.....	18
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА НАВЧАННЯ РОБОТІ М'ЯКИМИ МАТЕРІАЛАМИ УЧНІВ ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ.....	22
2.1 Мета і зміст навчання пейзажу м'якими матеріалами учнів позашкільних навчальних закладів.....	22
2.2 Методи навчання малювання пейзажу м'якими матеріалами учнів у позашкільних навчальних закладах.....	24
ВИСНОВОК.....	36
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	38
ДОДАТКИ.....	41

ВСТУП

Актуальність теми. Стратегічною метою сучасного освітнього процесу є розвиток особистості дитини, становлення в людині системи цінностей: особистісних, загальнолюдських, професійних тощо. Серед предметів, що вивчаються в позашкільному навчальному закладі, чи не найвищий виховний та розвивальний потенціал має мистецтво з притаманним йому впливом на свідомість і підсвідомість особистості, на інтелектуальну та емоційну сфери, на моральне і фізичне здоров'я дитини.

Залучення дітей до образотворчого мистецтва, як до естетичної діяльності, розвиток та виховання учнів її засобами – одна із важливих і складних проблем сучасного життя. Адже з раннього дитинства внутрішній світ людини формується під впливом його середовища. Тому завдяки образотворчому мистецтву можна збагатити внутрішній світ, розкрити духовний стан людини, її психологію, розширити кругозір, збагатити палітру відтінків, яких навчиться відрізнити око, виховати художній смак, навчити бачити навколишню красу світу, яку може не помічати інша людина.

У процесі занять у дитини вдосконалюються спостережливість і естетичне сприйняття. Формується і розвиваються певні здібності: здорова оцінка форми, орієнтування в просторі, почуття кольору. Також розвиваються спеціальні вміння і навички: координація очей та рук, володіння художніми інструментами, робота з м'якими матеріалами.

Мета дослідження – розробити та обґрунтувати методику навчання роботі м'якими графічними матеріалами в позашкільних навчальних закладах; створити авторський річковий пейзаж.

Завдання дослідження:

- конкретизувати історико-технологічні особливості пастельної техніки;
- визначити особливості роботи м'якими матеріалами;
- з'ясувати та розглянути процес творчого пошуку над художнім образом авторського пейзажу;

- виокремити цілісмістову складову навчання роботі м'якими матеріалами учнів у позашкільних навчальних закладах;

- розробити ефективні методи навчання учнів відтворювати пейзаж м'якими матеріалами на заняттях з образотворчого мистецтва у позашкільних навчальних закладах.

Об'єкт дослідження – навчання образотворчого мистецтва учнів позашкільних навчальних закладів.

Предмет дослідження – методика навчання роботі м'якими матеріалами на заняттях з образотворчого мистецтва в позашкільних навчальних закладах.

Методи дослідження:

- аналітичний – для вивчення мистецтвознавчої та психологічної літератури з роботи графічними техніками зокрема м'якими матеріалами;

- систематизація, класифікація та узагальнення – для визначення сутності та змісту навчання зображенню пейзажу учнів позашкільних навчальних закладах;

- метод класифікації та узагальнення – для визначення змісту навчальних завдань по зображенню пейзажу та його доцільність у позашкільних навчальних закладах;

- моделювання – для конструювання оптимальних методів ознайомлення учнів з даною темою.

Наукова новизна:

- розроблено систему завдань, для ефективного навчання зображенню пейзажу м'якими матеріалами учнів позашкільних навчальних закладів;

- конкретизовано особливості творчого пошуку в процесі роботи над авторською композицією «Річковий пейзаж» та оволодіння пастельною технікою;

- уточнено мету і зміст навчання відтворення пейзажу м'якими матеріалами на заняттях з образотворчого мистецтва у позашкільних навчальних закладах;

- подальшого розвитку набули уявлення про вплив образотворчого мистецтва на формування особистості учнів середнього шкільного віку.

Практичне значення одержаних результатів

Теоретичне значення дипломної роботи полягає у дослідженні виникнення та розвитку графічного мистецтва; описання методики роботи м'якими матеріалами. Практичне значення дослідження полягає в розробці рекомендацій щодо впровадження в практику позашкільних навчальних закладів ефективної системи завдань зображення пейзажу пастеллю та навчання основам роботи м'якими матеріалами учнів на заняттях з образотворчого мистецтва у позашкільних навчальних закладах, яка може бути продуктивно використана з метою вдосконалення кваліфікації вчителів мистецьких дисциплін, процесу образотворчого навчання дітей в позашкільних установах, збагачення методичної складової художньо-педагогічного виховання молоді, а також професійної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Матеріали кваліфікаційної роботи оприлюднено на II Міжнародній науково-практичній конференції «Педагогіка образотворчого мистецтва: традиції, сьогодення, перспективи», м. Київ, 15-16 квітня 2021.

РОЗДІЛ 1.

М'ЯКІ МАТЕРІАЛИ У ТЕОРЕТИЧНІЙ, ПРАКТИЧНІЙ ТА ТВОРЧІЙ РОБОТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЗАШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

1.1 Історія розвитку пастелі та класифікація видів графічного мистецтва

Сміливо можна стверджувати, що мистецтво є однією з форм громадської свідомості, що виявляється у людській діяльності, яка спрямована на художньо-образне пізнання дійсності [23].

Перш за все, м'які матеріали відносяться більш до графічного мистецтва, через їх особливості та загальний вигляд роботи. У процесі історичного розвитку в малюнок і друковану графіку став проникати колір, і тепер вже до графіки відносять і малюнок кольоровою крейдою – пастель, і кольорову гравюру, і живопис водяними фарбами – акварель, гуаш. У різній літературі з мистецтвознавству існують різні точки думки з приводу графіки. В одних джерелах: графіка – це вид живопису, а в інших – це окремий підвид образотворчого мистецтва.

Графіка передувала живопису. Спочатку людина навчилася запам'ятовувати обриси і пластичні форми предметів, потім розрізняти і відтворювати їх кольори і відтінки. Оволодіння кольором було історичним процесом: не всі кольори було освоєні відразу [24].

Специфіка графіки – це лінійні співвідношення. Вона, відтворюючи форми предметів, передає їх освітлення, співвідношення світла і тіні. Цим і відрізняється від живопису, бо «живопис знімає реальні співвідношення фарб світу, в кольорі і через колір вона висловлює сутність предметів, їх естетичну

цінність, перевіряє їх суспільне призначення, їх відповідність чи протиріччя навколишнього» [1].

Графіка – це мистецтво, в основі якого контраст тіньових відношень, білого та чорного, та менше використання кольору, ніж у живописі. Адже колір може додаватися до композиції, але буде відігравати другорядну роль.

«Графіка (грец. graphike, grapho – пишу, маюю; англ.graphicart, нім. Graphik, фр. artgraphique) – вид образотворчого мистецтва, спрямований на відображення художньої дійсності на площині за допомогою лінії та світлотіні. Графіка як мистецтво «біло і чорного» не включає можливості поліхромії. Лаконічність і оперативність мистецтва графіки дозволяє їй швидко реагувати на мінливий потік буття, який оточує людину» [23, с. 7].

Графічне мистецтво, або графіка (від грецького «grafo» – пишу, креслю, маюю) – називається один із видів образотворчого мистецтва, для якого характерна перевага ліній і штрихів, твори якого можуть мати як монохромну, так і поліхромну гаму. Її можна вважати основою всіх образотворчих мистецтв. Адже основним засобом створення художнього образу у графіці виступає найпростіший для людини спосіб відтворення побаченого – лінія, штрих, які творять контур предмету або фігури [4].

Відомо, що графіка – найдавніша з усіх образотворчих мистецтв. Найперші графічні малюнки були створені на найбільш ранніх стадіях людського суспільства – в епоху наскального живопису неоліту, у античному вазописі і у середньовічній мініатюрі. Ще до того, як стародавня людина зацікавилась скульптурою та живописом, вона створювала перші зображення тварин на скелях, які поклали початок графічному мистецтву. Основою для малюнків слугував вологий пісок, пласке каміння, волога глина [13]. З часом малюнки перенесли на керамічні вироби і тканини. Перші малюнки дійшли до нас, які були видряпані на стінах печер чи на кістяних платівках. Збереглись також на предметах побуту та на зброї. Малюнками фіксували не тільки будь-які події, навколишній світ, а й довгий час служили засобом спілкування між людьми, змінюючись собою писемність. Так, за допомогою різних зображень

первісна людина викладала свою думку. У такому роді малюнках криптограмах містились певні поняття та розповіді.

У Давній Греції головними виразними якостями графіки біли лінія силуети (античний чорнофігурний вазопис, червонофігурний вазопис). З епохи Відродження малюнок набуває самостійного значення у формі ескізів, альбомних замальовок, етюдів, які виконуються із застосуванням багатьох засобів: олівця, вугілля, крейди, сангіни, пера, пензликів і різних сортів чорнил, туші, акварелі. У Стародавньому Римі та Греції також була відома гліптика, тобто мистецтво різьблення на дорогоцінних і напівкоштовних породах каменю, які прикрашалися гравірованими малюнками і написами.

Ускладнення графіки йшло разом з винаходом нових фарб – гуаші, пастелі, темпері. Хоча в використанні цих матеріалів певну роль відіграє колорит, а також можливість використання багатьох фарб, що не притаманно первісній графіці [24].

Пастель – це унікальна техніка, яку можна віднести як до графічної, так і до живописної техніки. З графікою її пов'язує використання лінії і штрихування в процесі створення картини, а з живописом – величезне різнобарв'я кольорів та виразних можливостей. Для створення твору мистецтва використовують кольорову крейду та олівці без оправ. Також пастеллю називають художні матеріали різних відтінків у формі тонкого брусочка з округленим або прямокутним зрізом. Загальна назва техніки походить від латинського слова «pasta», що у перекладі означає «тісто» [14].

«Пастель (фр. pastel, іт. pastello, від pasta – тісто) – техніка живопису з використанням коротких різнокольорових паличок з сухого пігментного порошку з домішками зв'язувальних речовин і крейди. Для пастелі характерна матова поверхня, утворена оксамитовими штрихами з м'якими пухкими краями. Звучний, насичений, свіжий і чистий колір пастелі визначив її залежність до живопису» [23, с. 48].

Історію пастельного живопису як самостійного виду мистецтва нараховують близько 300 років, хоча фарби на основі крейди з додаванням

натурального пігменту використовувались тисячоліттями. Були знайдені наскальні розписи на півдні Франції, в Іспанії и південній Африці. Це означає, що первісна людина працювала крейдою, додавала в неї потрібні земляні пігменти, палену кістку та вугілля. Термін *arastello* вперше можна зустріти в трактаті теоретика маньєризму Дж. П. Ломаццо, однак багатоколірний малюнок м'якими матеріалами (крейда, вугілля, сангіна) стали використовувати у другій половині XV століття майстра італійського Відродження [6].

Одним із перших художників, який працював матеріалами, які використовуються в пастельному живописі (вугілля – «чорний камінь» в тінях, сангіна в напівтонах і білий на світлі), був Леонардо да Вінчі. Художник назвав техніку роботи м'якими матеріалами «сухі фарби» і використовував, крім цих кольорів, ще декілька інших (Рис А.1.1.-1.2.). В схожій техніці працював Ж. Фуке і П.П. Рубенс. Пітер Пауль Рубенс почав використовувати змішану техніку малювання вугіллям, сангіною та крейдою. Ця техніка пізніше стала класичною як для учнів майстра, так і для наступних поколінь; у XVIII столітті вона отримала назву «*dessinatro is crayons*» («рисунок трьома олівцями») [6].

В інших джерелах історію існування пастелі нараховують більш ніж 500 років. Її творцем та автором створення цієї техніки вважають французького художника Жана Перреаля. Він був придворним живописцем, який супроводжував короля Людовіка XII під час воєнних походів та робив пастельні замальовки та швидкі начерки важливих подій. Саме Перреаль в кінці XV – на початку XVI століть створив пастельну крейду на основі сухого фарбувального пігменту та прозорої смоли різних видів акації.

У XVI–XVII століттях багато художників використовували пастель тільки як графічний матеріал для підсвічування малюнків. Найбільш відомі майстри пастелі – це Д. і П. Дюмустьє, П. Бріар, Н. Ланьо, Ш. Лебрен, Р. Нантейль у Франції, Х. Голциус у Голландії, Ганс Гольбейн Молодший в Німеччині, Дж. А. Больтраффіо, Б. Луїні, Л. Караччі, Гвидо Рені в Італії. Поступово в зв'язку з наростаючою цікавістю до живопису пастельна техніка

починає використовуватися для роботи над станковими картинами. Прикладом цієї тенденції можуть стати пастельні роботи французького художника Жозефа Вив'єна [6](Рис.Б.1.3.).

Вже під кінець XVI століття новий художній матеріал придбав велику популярність у Франції, а потім в Англії та Італії. Більшість кращих художників того часу почали брати замовлення на написання пастельних портретів.

Найбільшого розквіту популярності пастельного живопису в Європі настав у XVII столітті, коли в мистецтві панував стиль під назвою рококо. Цьому сприяла можливість створення найніжніших кольорових переходів за допомогою нової техніки. Але поступово олійний живопис загнав пастель під власну тінь. Це тривало доти, аж поки цікавість до пастелі знов розпалив в середині XIX століття талановитий художник Едгар Дега. Це геніальний французький імпресіоніст, який винайшов новий метод розтушування. Він пропускав пастельний малюнок паром, а потім за допомогою пальців або пензликом розтирав штрихи і лінії. Роботи Дега призвели фурор в живописі, але до початку XX століття пастельна техніка знов пригасила свою поширеність [14].

Не дивлячись на те, що в наступні 100 років з'явилися нові, урізноманітненні, удосконалені, на будь-який смак види пастелі, лиш незначна частка сучасних художників віддають перевагу роботі з цим унікальним матеріалом. Але витвори мистецтва старинних майстрів до сьогодні заохочують та зачаровують поціновувачів прекрасного.

За всю історію пастелі більшість відомих художників використовували пастель для написання картин. Одні залишалися вірними цій техніці до кінця життя, інші – приділили їй лише незначну частину свого часу, але досягли загального визнання. Серед них, було виділено п'ять найяскравіших представників:

- Розальба Каррьера – видатна італійська художниця, яка створювала дуже ніжні портрети заможних людей та дворян в стилі рококо и мала неабиякий успіх серед паризької публіки(Рис.В.1.4).
- Густав Лундберг – найвеличніший художник Швеції XVIII століття, який написав більшість парадних портретів пастеллю, завдяки своїй праці, майстер мав величезні статки(Рис.В.1.5.).
- Жан-Етьєн Ліотар – великий швейцарський майстер живопису, автор знаменитої «Шоколадниці», який вважався наймоднішим портретистом Франції в середині XVIII століття(Рис.1.6.).
- Едгар Дега – талановитий художник та імпресіоніст, який всім серцем полюбив і оцінив легкість пастелі та навчився з її допомогою майстерно передавати швидкоплинні рухи героїв на своїх картинах. Його «Голубі танцівниці» переповнені тонкими кольоровими поєднаннями і різноманітням фактур(Рис.1.7.).
- Ісаак Левітан – геніальний російський майстер пейзажу, який створив декілька захоплюючих пейзажів пастеллю в період 1890-1895 років(Рис.1.8.).

1.2 Особливості роботи м'якими матеріалами

Художники здавна використовують м'які матеріали для начерку, ескізу, швидкому замальовку тощо. Крім того, вивели цю техніку на новий рівень, створюючи неабиякі пейзажі, портрети та натюрморти, використовуючи лиш тонові можливості м'яких матеріалів. Вони показали, що графічна техніка нічим не поступається кольоровому малюнку, тобто живопису.

М'які матеріали забезпечать всебічних розвиток дитини, навчать працювати з крихкими паличками, які м'яко малюють і дають широку яскраву фактурну лінію. Необхідність малювати легко, без сильного натискання, допомагає дитині свідомо регулювати свої дії. Такі заняття точно

сподобаються учням. Також допоможуть школярам здобути досвід малювання з незвичайними матеріалами та оригінальними техніками, які дозволяють відчутти незабутні позитивні емоції. Емоції, як відомо, це і процес, і результат практичної діяльності, насамперед художньої творчості.

Одна з наших найулюбленіших графічних технік є пастель. Це один із видів м'яких матеріалів, який можна віднести і до графіки, і до живопису. Це м'які кольорові палички у вигляді олівців без дерев'яної оправы, загорнуті в папір. Пастель виготовляється з «тіста», зробленого із тонко тертих порошкоподібних барвників з домішками скріплюючих, наприклад з клеєм, і розбілюючих речовин, таких як: крейда, гіпс, тальк. Завдяки тому, що до барвників додають розбілюючі речовини, пастель має ніжні кольори і це надає пастельним малюнкам особливого відтінку. Пастеллю малюють здавна. Вона відома ще з XVI століття, а розвитку досягла у XVIII столітті у Франції. У XIX столітті широко використовувалась у Західній Європі. Пастеллю працював наш земляк, видатний художник В. Боровиковський. В Україні у техніці пастельній плідно працював Мурашко. Серед українських художників до пастелі зверталися такі відомі живописці як О. Шовкуненко, Й. Бокшай та ін. [1].

Особливість малювання пастельними олівцями – переважно на папері, але основою для цієї техніки також може служити картон, тоноване полотно і на віть замша. Пастель кладуть на площину штрихами, але деколи використовують здатність пастелі до розтушування для того, щоб досягти тонких і плавних переходів від одного кольору до іншого або різних ступенів інтенсивності одного кольору. Розтушування виконується за допомогою спеціальної розтушовки чи пальців (за умови, що пальці не будуть вологі).

Твір виконаний пастеллю має оксамиту матову поверхню. Гарно виглядає пастель на темному фоні, тому для пастельних робіт вибирають часто кольоровий (тонований) папір. При всіх своїх позитивних якостях пастель має один суттєвий недолік: кольоровий шар на папері тримається слабо і легко осипається, отже, твір може швидко попсуватись. Щоб цього запобігти, його

фіксують (закріплюють), тобто на малянок набризкують закріплювач за допомогою пульверизатора. Проте частково втрачається оксамитовість поверхні й кольори темніють. Найкраще пастельну роботу не фіксувати, а прикрити відповідним шматочком скла і зробити паспарту, як це робиться з гравюрами чи акварелями.

Розрізняють 4 види пастелі: суха, масляна, воскова та акварельна. Суха пастель не містить нічого іншого крім пігменту та в'язучих речовин. Легко наноситься на поверхню, дозволяє змішувати декілька кольорів, для отримання нового цікавого відтінку. Цей матеріал легко змішується з фарбами інших типів и має властивість бути стійким до впливу дії сонячного світла. Але намальоване зображення занадто делікатне в зберіганні, яке може легко змазатись та осипатись. Щоб запобігти неприємностей, художники зазвичай поміщають картинку за особливим антибліковим склом в рамці або покривають спеціальним фіксатором, щоб запобігти осипання найдрібніших частинок пігменту.

Суху пастель поділяють ще на декілька підвидів: тверда, м'яка та ультром'яка. Твердою пастеллю можна малювати на простому та наждачному папері, але шарів накладання пігменту можна отримати менше. При цьому у твердій пастелі є переваги: тонка лінія і можливість штрихування [2].

Розтушування теж можливі для твердої пастелі, але для цього потрібно прикласти більше зусиль та витратити матеріал в більшому об'ємі. Тверда пастель найбільш яскраво себе проявляє та створює ефект накладання одного шару на інший використовуючи наждачний та на ґрунтований папір.

Візуально тверду пастель можна легко відрізнити від м'якої. Тверда пастель зазвичай виглядає, як тонка прямокутна паличка, в той час як м'яка часто мають циліндричну форму [2].

Гамма твердої пастелі різноманітна. Деякі виробники цікаво збирають набори, наприклад, тільки із кольорів, які близькі до сірих нейтральних відтінків, але при цьому різних по теплохолодності.

Твердий вид пастелі ефективно використовують при завершенні будь-якої пастельної або вугільної роботи, для написання тонких деталей та акцентів.

М'яка пастель потребує делікатного відношення при малюванні, так як крейда дуже крихка та легко ламаються при сильному натиску. Вони легко справляються з розтушовкою та з накладанням крейди один на одну з лініями.

Для того, щоб обрати основну твердість палітри, потрібно звернути увагу на комфортний для себе формат роботи. На маленьких форматах картин м'які пастелі можуть відразу додати зайвого об'єму і згладити повністю фактуру паперу, в той час, як твердими в маленькому форматі робота буде делікатніше та з меншою кількістю витрати матеріалу. У великих площах м'яка пастель дозволить покрити значно більшу ділянку тонким бархатним шаром без зайвих частинок пастелі [2].

Ультром'яка пастель містить мінімальну кількість сполучної речовини, зазвичай продається в невеличких круглих баночках, в наборі можна придбати спеціальний мастихін для пастелі. Для нанесення на папір і змішення кольорів використовують спеціальні спонжи (аплікатори) із поролону [14].

Цей вид пастелі найкраще підходить для створення атмосферного фону на картині, залишає гарний жирний слід на папері, має дуже густий пігмент, добре тушується і змішується з іншими кольорами. Крім того, добре накладається і в верхніх шарах, густо перекриває попередні, звісно, за деякими винятками і не на всіх поверхнях [2].

Пастель накладається на поверхню паперу і м'яко розтирається пальцями. Для розтирання перших шарів роботи по деяким видам паперу можна використовувати паперові серветки. Це допомагає зберегти шкіру пальців, особливо якщо працювати на наждачній поверхні і на великих форматах.

Для розтирання дрібних деталей можна використовувати картонну паличку для розтушування. Пастельна крейда залишає товстий слід, і іноді

така паличка допомагає в прорисовці ювелірних деталей. Особливо це знадобиться для створення портрету.

У склад масляної пастелі додатково входить натуральна лляна олія. Такий матеріал за дотик здається жирним та в'язким. Головна його особливість полягає в тому, що його можна розмити спеціальним розчинником. Із плюсів цього виду пастелі є те, що нанесений малюнок не потребує додаткової фіксації. А із мінусів те, що масляна пастель майже не розтирається, а її кольори між собою погано змішуються.

При виготовленні воскової пастелі в брусочки додаються натуральний віск або технічний. Ця крейда не бруднить руки, тому її часто використовують для малювання діти, а професійні художники – навпаки, зрідка. З цим матеріалом люблять працювати книжні ілюстратори, так як готовий малюнок добре тримається на папері, а кольори виглядають яскравими і насиченими.

По хімічному складу акварельна пастель відрізняється від воскової тим, що має особливі водорозчинні компоненти. Створений нею малюнок можна розмити водою, як в свою чергу дасть результат акварельної роботи з тонкими кольоровими переходами та ефектом повітряності.

Наступний надзвичайно м'який та піддатливий матеріал – вугілля. Відомо, що техніка малювання вуглиною прийшла до нас із сивої давнини. Уже на початку свого розвитку людина намагалась за допомогою графічного письма, жестів і мови передати свої враження та переживання, думки й помисли. У цьому допомагали найдоступніші тоді людині матеріали – кольорова глина та вугілля. У подальшому розвитку суспільства, вугілля почали використовувати як для ескізування й начерків до інших технік (олія, гуаш, темпера, вітраж), так і в самостійному значенні. Цією технікою можна виконувати портрети, пейзажі і жанрові сцени [21].

Вугілля має красиву матову фактуру. Довгий процес виготовлення вугілля полягає в рівномірному обпаленні тонких гілок або обструганих паличок липи, верби тощо. У XIX столітті набуло поширення твердого вугілля з пресованого вугільного порошку з додаванням рослинного клею, для

отримання сухого грифелю. Лінії та штрихи, нанесені паличкою малювального вугілля на папір з нерівною поверхнею, обсипаються. Завершені малюнки, виконані сипучим вугіллям, потребують в закріпленні спеціальним фіксатором. На відміну від натурального малювального вугілля, палички з спресованого порошку дають жирні в'язкі лінії, які дуже важко видаляються.

Техніка малювання вугіллям дуже різноманітна. Заточені стрижнем або паличкою вугілля можна проводити дуже тонкі лінії, а бічною стороною закривали цілі поверхні. Працюючи бічною стороною (ребром) або гострим кінчиком вугілля, змінюючи силу тиску і поворот вугільної палички, напрямок штрихів, можна домогтися найбільшої виразності малюнка, узгодити світлотіньові і об'ємно-просторові задачі. Художники, які показали неймовірні можливості вугілля Гольбейн, Енгр, Шишкін, Серов та інші [22].

Вугіллям можна працювати декількома методами. Перший – схожий на рисунок олівцем, коли малюють лінією та штрихом. Інший спосіб пов'язаний з розтушуванням тону. Для цього беруть бокову частину вугілля і прокладають широкими рухами при цьому тушуючи малюнок. Також можна застосовувати і більш детальний штрих, але при цьому розтирають ребром долоні, потім знову зверху промальовують, вибираючи освітлені місця м'якою булкою (м'якушем хліба), гумку використовувати небажано, так як після неї вугілля нерівномірно лягає на поверхню. Для створення тонких ліній вугілля сточують ножом під кутом, щоб утворився гострик кінчик. М'які матеріали швидко змальовуються, при активному його використанні, тому для зручності вуглик можна вставити в спеціальний тримач.

Наступний матеріал, який також широко використовується в рисунку, як і вугілля, є сангіна. Сангіна з латинської перекладається, як кров, мабуть із-за її забарвлення. Це палички каоліну з додаванням окису заліза. Заточені палички сангіни створюють тоненькі лінії і штрихи. Принцип роботи сангіною схожий на вугілля, можна малювати і торцем палички і плазом. Цей матеріал добре розтирається різноманітними розтушовками, гумками і тонкими

наждачними папірцями. При роздиранні сангіна трішки змінює фактуру і колір, ця особливість може використовуватись, як нова образотворчі засоби в малюнку. Техніка сангіни дозволяє зробити тонких тональних переходів. Найбільш часто використовується теплі червоно-коричневі відтінки, близький до тілесного. Під час роботи, сангіну можна змочувати для більшої різноманітності товщини і насиченості штриха. Із недоліків сангіни лиш те, що важко передати глибину простору та тіней. Великі майстри полюбили живописну техніку сангіни такі як : Леонардо да Вінчі, Мікеланджело, Рафаель, А. Ватто, Рубенс, Фрагонар, Шарден [11].

Сангіною малюють по шершавому папері, міцному картоні або на полотні. Основною технікою малювання є співзвуччя тонких ліній розтушовки, широких мазків та плям різної насиченості. Ці елементи роблять роботу справді живописною. Сангіну часто використовують для створення швидкого начерку.

Художники полюбили цей матеріал через свій унікальний коричнево-червоний відтінок. Він натуральний і делікатний для зображення кольору шкіри тіла. Проте матеріал можна використовувати і для пейзажу та натюрморту. Є декілька правил використання сангіни:

- коли робота виконується виключно сангіною, тоді використовуватиметься тільки штрих без розтушовки, як результат зображення набуде коричневого відтінку.

- якщо в роботу сангіною додається олівець чорного кольору, тоді має використовуватись розтушовка, і зображення набуватиме червоний відтінок.

У більшості випадків малюнок відразу наноситься крейдою. Найкраще сангіною робити замальовки, так як вона не потребує ідеально точності при побудові. Однак, якщо є сумніви щодо побудови відразу м'яким матеріалом, то можна використовувати простий олівець. Краще використовувати твердий олівець і легенькими рухами наносити малюнок на папір. Сангіна легко перебиває світлі штрихи. Витирати олівець краще за всього клячкою,

звичайну гумку краще не використовувати, так як вона знімає верхній шар паперу, що буде помітно за закінченій роботі.

Штриховка – це один із способів створення роботи з використанням сангіни. Існує безліч вправ, для розвивання навичку штрихування. Рівномірне накладання штрихів на поверхню листа, який розділений на однакові квадрати. Перший квадрат можна заповнити вертикальною штриховкою, другий – горизонтальною. Далі спробувати накладати штрихи півколом і по діагоналі. Потрібно попрацювати над товщиною ліній: провести по папері гострою стороною крейди так, щоб отримати тонкий відрізок. Тепер виконати також вправу, тільки плоскою частиною шматочка сангіни. Також можна подивитись, який штрих дають бокові сторони.

Для захисту малюнків виконаних сангіною, соусом, пастеллю, фіксують лаком чи спеціальним фіксатором.

1.3 Творча робота над композиційним та колористичним вирішенням авторського пейзажу

Українська природа не може не зачаровувати своєю красою. Годинами можна спостерігати, як змінюється небо, переливаючись яскравими барвами, коли гаряче сонечко заходить за обрій.

Але які ж неповторні світанки, ці перші спалахи пробудження нового дня. Коли сонце починає забарвлювати своїми променями нічний небосхил, та потроху гасить зорі. Вдихати свіже, прохолодне повітря, яке заряджає на неповторний, насичений, продуктивний день, який несе в собі нові емоції та спогади. Прокидається мотивація вставати рано, щоб застати цікаву гру та трепіт ранкових спалахів перших променів. Спочатку на обрії з'являється багряно-червона смуга. Потім вона стає помаранчевою, рожевою, а далі сонцем наповнюється все навколо. Легкий голубий туман, який легенькою ковдрою ковзає по дзеркалу спокійної, ще сонної річки.

Саме такий річковий пейзаж надихнув на створення дипломної роботи. «Пейзаж – жанр образотворчого мистецтва, присвячений зображенню природного довкілля. В залежності від предмета зображення виділяють міський, сільський, архітектурний, морський, індустріальний, фантастичний пейзаж. Пейзаж набув самостійного значення у XVII ст. в творчості фламандця П. Рубенса і голландця Якоба ван Рейсдала; вершиною пейзажного мистецтва є роботи українців Т. Шевченка, І. Куїнджі, М. Глуценка, О. Шовкуненка, росіян — І. Левітана, І. Шишкіна, французів — К. Моне, П. Сезана, в яких закладено основи осмислення природного середовища як відображення філософських і соціальних складових концепції світобудови» [23, с. 15]. На початку була ідея виконати роботу на полотні олійними фарбами. Згодом нами було обране м'які матеріали, а саме пастель. Цей матеріал має ніжні кольори і це надає малюнку особливого відтінку. На мою думку, це ідеальний варіант, для передачі легкості та прозорості вранішнього повітря.

Матеріал примхливий і складний для виконання, та має значний недолік: кольоровий шар на папері тримається слабо і легко осипається, і це може зіпсувати роботу. Для закріплення використовуватиму лак для волосся, але небагато і тільки в темних місцях. Досвід роботи пастеллю показав, що лак затемнює кольори, і світлі елементи стають тьмяними та невиразними.

Ескіз я намалювала відразу у матеріалі, щоб отримати практичний досвід:

- відчутти специфіку роботи з пастеллю;
- визначити степінь насиченості, м'якості та сипучості обраної сухої пастелі фірми «Koh-i-Noor»;
- навчитись рівномірно наносити пастель на папір;
- правильно робити плавні переходи з кольору в колір, уникаючи небажаних плям, які можуть утворитися при розтиранні кольору пальцем;

Після презентованого ескізу, який буде представлений в додатках (Рис.Г.1.9), дійшли до іншого вирішення композиції: змінити вертикальний

формат на горизонтальний тим самим розширити горизонт та допрацювати тональне вирішення композиції.

Ми обрали тонований папір, для того щоб відтінки кольорів від найсвітлішого, до найтемнішого було добре видно. Тепер з визначилась з форматом композиції, яка 100 см на 70 см. Обравши горизонтальне положення для пейзажу, мені буде легше розкрити всю велич, умиротворення та спокій нашої української природи. Лінія горизонту вище за середину, так як хочу показати гру сонця на воді. Далі починаю сміливими рухами намічати пастеллю горизонт та поступово підходити до переднього плану. Малюємо легко, локальними кольорами, щоб можна було десь поправити композицію. Сонце розмістила лівіше, як акцент, та розташовуємо його на перетині золотого перерізу.

Обираю колористичну гармонію – квадрат. Це поєднання чотирьох кольорів, рівновіддалених один від одного на колірному колі. Ці кольори відрізняються один від одного по тону, але також доповнюють один одного. Я обрала компліментарні жовтий і фіолетовий, помаранчево-червоний і синьо-зелений. Вранішнє сонце зазвичай дає холодне світло, але порівнюючи з контражурними холодними силуетами дерев, воно здається теплим.

Методи, які були використані у процесі створення пейзажу:

- наочність: ілюстрації річкових світанків, створення власного настроєвого мудборду (Дод. Б.2.), демонстрація (на власні очі побачити схід сонця на річці), перегляд відеоуроків та майстер-класів на YouTube, для збагачення багажу знань даної теми.

- практична робота (малювання ескізу, виконання вправ, для підвищення рівня практичних навичок);

- пошукові (пошук теоретичного та практичного матеріалу, який відкриває секрети та нюанси в особливості роботи пастеллю);

- самостійна робота (самостійне виконання проекту по темі «Річковий пейзаж» м'якими матеріалами);

- аналітичний метод (теоретичне розкладання загального поняття, як пейзаж на його складові частини з метою виокремлення суттєвих ознак: локація, період доби, стан природи, колорит, настрій, композиція, ближній і дальній план тощо);

- синтез (практичне поєднання виділених аналізом елементів в єдине ціле, тобто в створення авторської композиції «Річковий пейзаж»);

- дослідницькі (самостійне виявлення особливостей та методів роботи м'якими матеріалами, а саме з пастеллю, та рішення всіх поставлених задач при створенні авторського річкового пейзажу).

Отже, мета створення авторської композиції «Річковий пейзаж» полягає в тому, щоб показати, що українська природа прекрасна і нескінченно різноманітна. Вона надихає, викликає на глибокі думки та переживання. Допомогає освіжити наші голови від важких думок, виснажливої роботи та монотонної буденності. Пейзаж не тільки збагачує внутрішній світ, а й зміцнює дух.

РОЗДІЛ 2.

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ РОБОТІ М'ЯКИМИ МАТЕРІАЛАМИ УЧНІВ ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

2.1 Мета і зміст навчання пейзажу м'якими матеріалами учнів позашкільних навчальних закладів

Позашкільна освіта займає важливе місце в структурі освіти України. Провідна роль позашкільної освіти в реалізації завдань щодо умов для самовизначення, саморозвитку, самореалізації дитячої особистості, її професійної орієнтації, формування соціально-громадського досвіду, її моральних якостей, профілактики бездоглядності, безпритульності та правопорушень.

Основними перевагами позашкільної освіти є її динамічність, мобільність, гнучкість, диференційованість, варіативність, доступність, що виражається:

- у винахідливому підході до формування змісту позашкільної освіти;
- реалізації початкової, основної, вищої та профільної диференціації змісту сучасної позашкільної освіти;
- у широкому віковому діапазоні учнів;
- у різнобічних можливостях реалізації кваліфікованого підходу до навчання, що дозволяє формувати в учнів уміння використовувати набуті знання і навички на практиці;
- у особистісно-орієнтованому підході у навчанні, де в групах до 10-15 осіб, дозволяє персоніфікувати темпи і обсяги засвоєння програм;
- у можливості вільного вибору дитиною видів і сфер діяльності;
- у можливості розвитку дистанційної форми навчання;

- у широких можливостях розвитку дослідницько-експериментальної роботи викладачів, інноваційних педагогічних технологій та педагогічного проектування, спрямованих на розробку сучасних моделей навчання;

- у розвинутій та сучасній матеріальній базі навчального закладу [12].

У позашкільних навчальних закладах особливо увагу приділяють мистецтву. Адже мистецтво має унікальні можливості впливу на людину, тому художньо-естетичне виховання потрібно розглядати не лише як процес набуття художніх знань і вмінь, а, насамперед, як універсальний засіб особистісного розвитку школярів на основі виявлення індивідуальних здібностей, різнобічних естетичних потреб та інтересів [15].

Мета навчання роботі м'якими матеріалами полягає в тому, щоб у процесі сприймання, інтерпретації творів мистецтва і практичної художньо-творчої діяльності формувати в учнів особистісно-ціннісне ставлення до дійсності та мистецтва, розвивати естетичну свідомість, загальнокультурну і художню компетентність, здатність до самореалізації, потребу в духовному самовдосконаленні.

Мета виражається в *завданнях*, що об'єднує навчальні, виховні та розвиваючі аспекти:

- збагачення емоційно-естетичного досвіду, формування культури почуттів, розвиток загальних та художніх здібностей, художньо-образного мислення, універсальних якостей творчої особистості;

- виховання учнів естетичного ставлення до дійсності та мистецтва, світоглядних уявлень і ціннісних художніх орієнтацій, розуміння учнями зв'язків мистецтва з природними і предметним середовищем, життєдіяльністю людини, зокрема сучасною технікою, засобами масової інформації;

- виховання здатності сприймати та інтерпретувати художні твори, висловлювати особисте ставлення до них, аргументуючи свої думки та оцінки;

- розширення а збагачення художньо-естетичного досвіду, опанування художніми вміннями та навичками в практичній діяльності, формування художньої компетентності – здатності керуватися набутими художніми

знаннями та вміннями, готовність використовувати отриманий досвід у самостійній діяльності згідно з універсальними загальнолюдськими естетичними цінностями та власними духовно-світоглядними позиціями;

- формування системи знань та уявлень про сутність, види та жанри мистецтва;

- виховання художніх інтересів, смаків, морально-естетичних ідеалів, потреб у художньо-творчій самореалізації та духовно-естетичному самовдосконаленні відповідно до індивідуальних можливостей та вікових етапів розвитку, формування навичок художньої самоосвіти та самовиховання [15].

2.2 Методи навчання малювання пейзажу м'якими матеріалами учнів у позашкільних навчальних закладах

Методи навчання – це головне знаряддя методики навчання на заняттях образотворчого мистецтва у позашкільних закладах. У сучасній дидактиці методи навчання визначаються як способи упорядкованої взаємозв'язаної діяльності вчителя і учнів, які спрямовані на розв'язання навчально-виховних завдань. Метод реалізується через комплекс прийомів, кожен з яких є окремою дією [17].

За сучасною класифікацією педагога Ю. Бабанського, в якій бере до уваги основні елементи процесу навчання у взаємозв'язку викладання і учіння виділяють три основних групи методів навчання: методи організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності; методи стимулювання і мотивації; методи контролю і самоконтролю» [17].

Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності:

1. За джерелом інформації:

- словесні: лекція із застосуванням ключових слів: пейзаж, лінія горизонту, точка сходження, м'які матеріали і т.д., пояснення основних

понять, розповідь про красу української природи, природні стани та явища, бесіда з учнями, яка визначає їх попередній досвід з даної теми, цим самим залучити до засвоєння нового матеріалу, понять або відтворення уже наявних знань.

- наочні: спостереження за природою, ілюстрація дерев, рослин, навколишнього природного середовища тощо, демонстрація матеріалу з використанням комп'ютерних інформаційних технологій (PowerPoint – Презентація), показ предметів і процесів у їхньому натуральному вигляді, у динаміці. Усі наочні методи тісно пов'язані між собою. Їх використання зумовлене різними факторами: вік та психологічні особливості учнів, дидактичні цілі та рівень матеріального забезпечення позашкільного закладу.

- практичні: вправи з багаторазовим повторенням певних дій для поліпшення практичних навичок (штрихи та заливки, накладання колір на колір, розтирання тощо), практична робота (малювання пейзажу м'якими матеріалами із застосуванням набутих знань).

2. За логікою передачі і сприймання навчальної інформації

- дедуктивні (спочатку загальне вивчення або повторення на уроці всіх видів та жанрів мистецтва, прийомів і т.д., а потім конкретизація, розкриття теми пейзажу, розбір понять та методів малювання, також ознайомлення прийомів та особливості роботи м'якими матеріалами);

- аналітичні (мисленнєвий або практичний розбір пейзажу на етапи та його головних елементів побудови, для виокремлення суттєвих ознак його частин: з чого почати, де розмістити лінію горизонту, розташування основних мас, передача настрою пейзажу, які з м'яких матеріалів підходить для виконання роботи: вугілля, сангіна, пастель тощо);

- синтез (теоретичне або практичне поєднання виділених аналізом елементів пейзажу м'якими матеріалами в єдине ціле, тобто цей метод повністю базується на аналітичному, але з більш поглибленою конкретизацією).

3. За ступенем самостійності мислення:

- репродуктивні (відтворення пейзажу використовуючи м'які матеріали);
- частково-пошукові (залучити учнів до пошуків шляхів, прийомів і засобів малювання пейзажу із застосуванням м'яких матеріалів);
- дослідницькі (цей метод можна застосовувати для залучення учнів самостійного аналізу ходу й результатів методом власного дослідження, для малювання пейзажу м'якими матеріалами).

4. За ступенем керування навчальною діяльністю:

- під керівництвом викладача(тобто вчитель контролює процес, підходить до кожного індивідуально чи пояснює всій групі, якщо бачить спільну проблему у малювання пейзажу м'якими матеріалами);
- самостійна робота учня: виконання завдання з зображення пейзажу м'якими матеріалами без допомоги вчителя, опираючись на власний досвід та знання.

Методи стимулювання інтересу до навчання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності:

1. Методи стимулювання інтересу до навчання:

- стимулювання і мотивації інтересу до учіння (пізнавальні ігри, дискусії, емоційне переживання);
- створення ситуації пізнавальної новизни;
- створення ситуацій зацікавленості (метод цікавих аналогій тощо).

«Проблемні методи тісно пов'язані з іншими методами навчання. Усі методи як своєрідний комплект індивідуального інструментарію пізнавальної діяльності вчителя й учнів не є алгоритмізованими одиницями, бо педагогіка є наукою і мистецтвом одночасно, тому й підхід до вибору методів навчання має ґрунтуватися на творчості педагога, з одного боку, і відповідати вимогам принципу системності – іншого» [15].

Методи навчання повинні мати такі основні ознаки:

- бути певною мірою способом пізнавальної діяльності учнів;

- визначати логічний шлях оволодіння знаннями, уміннями й навичками;
- відігравати роль інструмента обміну інформацією між учасниками навчального процесу;
- бути регулятором пізнавальної діяльності учнів;
- сприяти стимулюванню учіння;
- виступати способом аналізу й оцінювання навчальної діяльності.

Також необхідно забезпечувати системність у підході до вибору тих чи інших методів, глибоко розуміючи внутрішні зв'язки і взаємозалежність між ними на рівні функціональних ознак.

Критеріями вибору методів навчання є:

- провідні завдання виховання особистості;
- мета і завдання навчання взагалі і конкретного етапу зокрема;
- закономірності й принципи навчання;
- зміст навчального матеріалу;
- навчальні можливості школярів;
- наявність засобів навчання;
- психолого-педагогічні можливості педагога.

Отже, «методи навчання не варто сприймати (і використовувати) як своєрідний рецепт для розв'язання навчальних завдань, тому що, як наголошував К. Ушинський, важливий не сам метод, а ідея, що закладена в ньому. Лише творча мудрість учителя, яка опирається на наукові засади, може забезпечити оптимальний підхід до використання методів навчання з метою підвищення ефективності як викладання, так і учіння» [10].

Під час проходження виробничої педагогічної практики в центрі науково-технічної творчості молоді «Сфера», мені випала нагода провести учням 3-4 класу заняття по темі дипломної роботи .

Тема: пейзаж м'якими матеріалами .

Мета: зобразити річковий пейзаж м'якими матеріалами (кольоровою крейдою або пастеллю), виявити основні характерні особливості роботи м'якими матеріалами; виховати любов до природи рідного краю.

Завдання:

- навчити працювати м'якими матеріалами (пастеллю);
- показати різні прийоми (розтушування, штрих, накладання кольору на колір);
- закріпити знання про основні закони повітряної перспективи при побудові пейзажу.

Допоміжні матеріали: дошка, для демонстрації вчителем навчального малюнку, приклади робіт та репродукції відомих художників річкових пейзажів, м'які матеріали: тверда та акварельна пастель, вода і пензлики.

Хід уроку:

- організаційна частина: підготовка до уроку, діти дістають на парти всі необхідні матеріали для заняття.
- привітання та оголошення теми та мети уроку
- словесні методи: лекція на 5-10 хв. про красу нашої української природи, жанри мистецтва, види пейзажів, про лінію горизонту та повітряну перспективу і т.д.; бесіда з учнями, яка включає їх вже набутий досвід, та поступово залучає до пізнання нової інформації, до ознайомлення з м'якими матеріалами, їх особливостей тощо;
 - наступний метод – наочність. Запропонувати дітям подивитись у вікно, і спитати, які дерева вони бачать, показати ілюстрації-прикладі з даної теми, репродукції відомих художників-пейзажистів (Левітан, Моне, Репін, Шультце, Ренуар, Куїнджі, Саврасов); метод демонстрація: показати учням види пастелі: суха(тверда, м'яка, ультром'яка), масляна, воскова, акварельна ;
 - практичний метод(виконати декілька вправ: штрихи, розтирання, перекриття кольору на окремому аркуші паперу, для пристосування до нової техніки м'якими матеріалами). Тверда пастель використовується для промальовки контурів і основних ліній, також вона добре тушується та

змішується між собою, створюючи нові відтінки. Акварельною пастеллю можна створювати роботи схожі на акварельні, просто розмиваючи водою.

Майбутній пейзаж відразу намічаємо основні маси пастеллю або дуже легенько олівцем в горизонтальному положенні. Лінія горизонту вище середини. Визначаємо розташування передній та дальній план. На задньому плані силуетом показуємо розташування дерев, а на передньому намічаємо очерет. Не забуваємо про повітряну перспективу.

Спершу увагу приділяємо небу, схід сонця надає яскравих плям та красивих переходів з кольору в колір, для цього добре підходить акварельна пастель. Далі штриховкою або методом тушування наносимо кольорові плями. Потім розтушовка (можна використовувати спеціальні паперові палички, але особисто я люблю розтушовувати пальцем, або бічною стороною долоні, для великих плям), хто малює акварельною пастеллю, той вологим пензликом легенько розмиває. Розтушовка робиться, щоб розгладити штрихи.

Наступним етапом прокриваємо декількома шарами пастелі для більш яскравого малюнку, згладити тон, отримати плавні переходи між кольорами, деталізувати малюнок тощо. При необхідності, між етапами можна використовувати розтушовку. В кінці робота закріплюється лаком.

Пастель наноситься штриховкою або прийомом посипання (сточувати ножом або лезом на папір пастель потрібного одного або декількох кольорів і розтушувати все пальцем, важливо змінювати пальці при роботі з декількома кольорами, щоб не утворився брудний колір). Суха пастель – це такий матеріал, який дозволяє змішувати кольори між собою прямо на папері. Як і в живописі, діє правило: не змішувати більше трьох кольорів, адже колір загубить свою чистоту і це місце буде виглядати неохайним.

Під час уроку діти були зацікавлені та активні. З радістю ділились власним досвідом та враженнями від особистих спостережень за природою. Крім того були взаємоввічливі та охоче ділились між собою матеріалами. В кінці уроку я отримала позитивні відгуки та коментарі.

Під час практичного заняття, декому було важко опанувати новий матеріал. Пастель – це складна техніка, яка потребує практики та детального засвоєння її особливостей. Основною складністю виявилось, те що деякі діти, не вміють змішувати кольори між собою на папері, тому плавні переходи не в усіх виходили. Але для першого разу вийшло не погано.

Підводимо підсумки заняття:

- з якими м'якими матеріалами сьогодні ознайомились?
- які прийоми використовувались під час роботи?

На позашкільних заняттях роботи не оцінюються, також не задається домашнє завдання. Діти забирають роботи з собою та закінчують їх вдома, якщо не встигли під час заняття.

Аналіз дитячих робіт виявив потребу у підвищенні знань учнів з теми пейзаж, тому було проведено експеримент. Експеримент проводився у в центрі науково-технічної творчості молоді «Сфера», в гуртку образотворчого мистецтва. У групі навчається 10 учнів: 3 хлопців та 7 дівчат.

З метою з'ясування стану творчих досягнень учнів 9-11 років, і подальшого їх вдосконалення розроблялася методика навчання річкового пейзажу, яка охоплювала:

- емпіричні методи (інтерв'ювання, бесіди, спостереження, авторські різнорівневі художньо-творчі, частково-пошукові та творчі вправи);
- статистичні методи (інтерпретація та контент-аналіз дитячих робіт за адаптованою А. Вороніним діагностикою невербальної креативності Е. Торренса).

Усне опитування, проводилося за допомогою авторських анкет. Впроваджувались розвивальні вправи, творчі вправи та завдання, що уможливило одержати необхідні емпіричні дані за всією кількістю респондентів, які брали участь в експерименті. Інтерв'ювання як метод психолого-педагогічної діагностики передбачає уточнення навчальних досягнень учнів.

Об'єктом спостережень під час експерименту були творчі досягнення учнів у процесі зображення пейзажу. Оцінювання відбувалося за параметрами: насамперед, створення художнього образу в пейзажі (побудова пейзажу, багатоплановість, виділення та деталізація переднього плану та узагальнення заднього, повітряна перспектива, тепло-холодність кольорів, колірне вирішення, передача настрою пейзажу); знання видів пейзажу, технік живопису і графіки; самостійний контроль та стратегія у побудові пейзажу; критичного мислення; емоційно-ціннісного ставлення до жанру пейзаж.

Нами були розроблені прогнозовані результати за трьома рівнями (таб. 2.1), які окреслюють показники сформованості творчих досягнень учнів 9-11 років.

Таблиця 2.1

Рівні та показники творчих досягнень учнів 9-11 років

Рівні творчих досягнень	Показники рівнів
<i>1 рівень.</i>	<p>Знає, що таке види пейзажу; техніки живопису та графіки; закони побудови пейзажу (композиція, лінійна та повітряна перспектива, плановість розташування елементів, кольорові співвідношення, пропорції між цілим та його елементами); як за інструктажем вчителя будувати елементи пейзажу та їх компоновку, обирати стратегію у процесі зображення пейзажу та увиразнення художнього образу в пейзажі; як аналізувати пейзаж за консультацією вчителя.</p> <p>Вміє розрізняти види пейзажу (сільський, міський, гірських, анімалістичний, тощо); за інструктажем вчителя реалізувати техніки живопису і графіки, застосовувати закони побудови пейзажу та кольорову гаму й тональні співвідношення у пейзажі; вирішувати проблеми у процесі зображення пейзажу та увиразнення художнього образу в пейзажі й аналізувати пейзаж за алгоритмом наданим вчителем.</p>
<i>2 рівень.</i>	<p>Знає вибірково, що таке пейзаж, техніку живопису і графіки, закони побудови пейзажу (композиція, лінійна та тонова перспектива, плановість розташування предметів, кольорові та тонові співвідношення, пропорції між цілим та його елементами); як за допомогою та прикладу вчителя робити побудову елементів пейзажу й їх компоновку, як обирати стратегію у процесі зображення пейзажу й увиразнювати художній образ в пейзажі та аналізувати його за навідними запитаннями вчителя.</p> <p>Вміє частково розрізняти види пейзажу (сільський, міський, гірських, анімалістичний, тощо); володіти техніками живопису і графіки, застосовувати закони побудови пейзажу й кольорову гаму та тональність пейзажу, вирішувати проблему у процесі зображення пейзажу й увиразнення художнього образу в натюрморті та аналізувати його за навідними запитаннями вчителя.</p>

3 рівень.	<p>Знає фрагментарно види пейзажу, техніки живопису і графіки, закони побудови пейзажу (композиція, лінійна та повітряна перспектива, плановість розташування предметів, кольорові й тональні співвідношення, пропорції між цілим та його елементами); при активному індивідуальному роз'ясненні і контролем вчителя як здійснювати побудову елементів пейзажу та їх компоновки, як обирати стратегію у процесі зображення пейзажу та увиразнювати художній образ пейзажу й практичній допомозі та за постійного спонукання з боку вчителя аналізувати пейзаж.</p> <p>Вміє випадково розрізняти види пейзажу (сільський, міський, гірських, анімалістичний, тощо); слабко володіти техніками живопису і графіки, несистематично використовувати закони побудови пейзажу та застосовувати кольорову гаму і тональність пейзажу, вирішувати проблему у процесі зображення пейзажу й увиразнення художнього образу в пейзажі та його аналізу при активному індивідуальному роз'ясненні і контролем вчителя.</p>
-----------	--

Під час експерименту не враховувалися здібності учнів 9-11 років до образотворчого мистецтва. Однак зверталася увага на оригінальний художній образ, оптимальне володіння живописними і графічними техніками у процесі зображення пейзажу, уміння адекватно оцінювати власний пейзаж та виявляти готовність до виправлень допущених помилок у композиції, кольоровій гамі, тонального вирішення, пропорціях елементів пейзажу.

На першому етапі педагогічного експерименту учням пропонувалися розвивальні вправи.

Художньо-практичне завдання: Намалювати тематичний пейзаж «Захід сонця» в техніці гуаш.

Мета завдання:

Навчати побудові елементів, плановості їх розташування в пейзажі, розуміти про сповіщають елементи у пейзажі та тепло-холодність кольорової гами.

Розвивати чуття пропорційності та кольорових співвідношень між загальним та його елементами у пейзажі..

Виховувати відчуття цінності пейзажу у житті людини.

Після контент-аналізу пейзажів учнів з'ясувалися попередньо виявлені творчі досягнення, які дали змогу зробити висновок про недостатнє усвідомлення деякої частини учнів важливості самостійного використання та

реалізації інновацій у процесі зображення пейзажу з його адекватним оцінюванням.

Так, учні, які здійснювали ситуативний контроль за власним процесом зображення пейзажу при активному індивідуальному роз'ясненні та практичній допомозі вчителя, віднесені до третього рівня досягнення творчого процесу. У цій групі було зафіксовано 3 учнів (30%).

В учнів з середнім рівнем творчих досягнень спостерігався вибірковий контроль за власним процесом зображення натюрморту. Вони потребували загального керівництва з боку вчителя. У цій групі було зафіксовано 5 учнів (50%).

Учні з високим рівнем творчих надбань оптимально використовували технологічні способи та прийоми комбінування й синтезу у процесі зображення натюрморту; здійснювали контроль за власною стратегією побудови натюрморту, що виявлялося у намаганні самостійно виправляти допущені помилки у ньому. Таких респондентів виявилось 2 учня (20%).

На контрольному етапі експерименту було запропоноване таке завдання художньо-творче завдання.

Художньо-практичне завдання: Стилізувати тематичний пейзаж «Захід сонця» в техніці гуаш.

Мета завдання:

Навчати прийомам стилізації елементів, виділяти їх основні характеристики, розуміти роль декоративного пейзажу у житті людини.

Розвивати чуття декоративності кольору елементів пейзажу.

Виховувати повагу до майстрів декоративного мистецтва та їх творів.

Контент-аналіз стилізованих пейзажів не виявив учнів з низьким рівнем творчих досягнень; з середнім — 6 дітей (60%), з високим — 4 дітей (40%).

Отже, авторські художньо-творчі, творчі та розвивальні вправи активізували опанування учнями 9-11 років жанру пейзаж, що вказує на доцільність обраної стратегії з підвищення їхніх творчих досягнень.

Проведення експерименту уможливило запропонувати методику навчання пейзажу учнів, у якій вирішувалися така мета і завдання:

- сприяти підвищенню творчих досягнень учнів у процесі зображення пейзажу;
- розуміння жанру пейзаж та його видів і ролі у житті людини; законів побудови пейзажу та живописних і графічних технік;
- розвиток кольорового та тонового відчуття й пропорційних співвідношень між цілим та його елементами;
- виховання позитивного ставлення до жанру пейзаж, до національних та світових мистецьких творів із зображенням пейзажів.

Для підвищення рівня творчих досягнень учнів 9-11 років засобами пейзажу, були запропоновані творчі вправи розвивальні вправи, художньо-творче завдання.

1. Художньо-творчі завдання. Намалюйте стилізований пейзаж у живописній техніці на папері гуашшю. Доберіть аналоги стилізованих пейзажів Ігоря Гавришкевича, Василя Кандинського.

2. Розвивальні вправи. 1 вправа. Зробіть розтяжку одного кольору гуашшю по-вологому. 2 вправа. Зробіть розтяжку одного кольору гуашшю по сухому папері. 3 вправа. Зробіть перетікання одного кольору в інший. 4 вправа. Зробіть тональну розтяжку.

Визначено три рівні та показники творчих досягнень учнів 9-11 років. Показники першого рівня навчальних досягнень полягають у розширенні та поглибленні знань з жанру пейзаж, знань базових способів і прийомів технологічного вирішення побудови пейзажу, критичного підходу до помилок у власному пейзажі, самостійності у вирішенні проблем, які виникли у процесі зображення пейзажу та його аналізом за консультацією й алгоритмом наданим вчителем.

Показники другого рівня — окреслюють вибіркові та часткові знання із жанру пейзаж, живописних і графічних технік, побудови елементів пейзажу їх

компоновки, стратегії у процесі зображення пейзажу та його аналізу за допомогою та навідними запитаннями вчителя.

До показників третього рівня — відносяться фрагментарні знання із жанру пейзаж, живописних і графічних технік, побудови елементів пейзажу, їх компоновки, стратегії у процесі зображення пейзажу та його аналізу при активному індивідуальному роз'ясненні і контролем у практичній допомозі з боку вчителя.

На початку експерименту зафіксовано переважання учнів із низьким (3 учня 30 %) і середнім (5 учнів 50 %) рівнями творчих досягнень у процесі зображення натюрморту. Загалом, такі учні визначаються недостатнім інтересом до жанру пейзаж та знань з технології побудови пейзажу й неусвідомленням його цінності у житті людини, несформованістю операційної готовності до будови пейзажу. З високим рівнем навчальних досягнень виявлено (2 учнів 20 %).

По закінченню експерименту учнів із низьким рівнем творчого успіху не зафіксоване, з середнім — 6 учнів (60 %) та високим — 4 учні (40 %). Збільшилось кількість учнів з середнім рівнем творчих досягнень на 1 учня (10 %). Учні з високим рівнем збільшилось на 2 особи (20%)(Рис.2.1-2.2.).

Запропоноване авторські художньо-творчі, творчі та розвивальні вправи.

ВИСНОВКИ

Педагогічна цінність зображення м'якими матеріалами полягає в тому, що твори цієї техніки допомагають виховувати у дітей певну культуру сприйняття матеріального світу, сприяють формуванню естетичного відношення до дійсності, дозволяють глибше пізнати художньо-виразні засоби інших видів зображувального мистецтва.

Щоб з'ясувати як саме застосовуються знання з вивчення роботи м'якими матеріалами на заняттях образотворчого мистецтва, були проаналізовані програми з образотворчого мистецтва для позашкільних навчальних закладах.

Таким чином, програми з образотворчого мистецтва сприяють різнобічному розвитку дітей як творчих особистостей. Позитивним моментом є те, що за програмою вивчаються усі графічні техніки також окремі види м'яких матеріалів.

Під час виконання даної роботи була досягнута основна мета дослідження.

Відповідно до мети були поставлені та вирішені наступні завдання:

- конкретизовано історико-технологічні особливості пастельної техніки. Досліджено, коли і де почати користуватися м'якими матеріалами. Обґрунтовано, до якого виду мистецтва належить пастель. З'ясовано, хто створив матеріал під назвою пастель та як розвивався художній напрям пастельного живопису та висвітлено її найкращих представників;

- визначено особливості роботи м'якими матеріалами та здійснено аналіз образотворчих аналогів. Висвітлено три основних м'яких матеріалів: пастель, вугілля та сангіна. Досліджено особливості роботи з пастеллю, її чотири види та їх особливості, з'ясовано три степені м'якості та особливості їх використання в роботі. Вияснено принцип роботи вугілля та сангіни, їх спільні та відмінні особливості в роботі;

- з'ясовано та розглянуто процес творчого пошуку на художнім образом авторського пейзажу. Виокремлено етапи процесу творчого пошуку на авторською композицією «Річковий пейзаж», від задуму та створення ескізу до виконання оригіналу роботи;

- виокремлено цілесмістову складову навчання пейзажу м'якими матеріалами учнів у позашкільних навчальних закладах. Досліджено роль і значення навчально-творчої діяльності учнів в позашкільних навчальних закладів по художньому освоєнню роботи м'якими матеріалами та їх творчого розвитку;

- розроблено ефективні методи навчання пейзажу м'якими матеріалами учнів на заняттях з образотворчого мистецтва у позашкільних навчальних закладах. Було проведено урок на тему дипломної роботи «Річковий пейзаж» під час виробничо-педагогічної практики у центрі науково-технічної творчості молоді «Сфера» в гуртку образотворче мистецтво, в ході якого був проведений експеримент, який допоміг учням підвищити свій рівень знань та навичок по даній темі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Александрович В. С. Графіка. Історія української культури другої половини XVII – XVIII століття. Київ, 2003. 924 с.
2. Абрамова О. Пастель. Полное руководство для художников: ООО «Издательство «Эксмо». Москва, 2020.
3. Герчук Ю. А. История графики и искусства. Учебное пособие. Москва, 2000. 320 с.
4. Графічні техніки та методика їх виконання на уроках образотворчого мистецтва <http://pedcollege.kiev.ua/44q-/544-2011-10-06-11-59-05.html>
5. Гусак Л. І .Графіка як вид образотворчого мистецтва Українська культура: історія і сучасність: Навч. посібник. Львів, 1994. 112 с.
6. Дорофеева Ю.Ю. Пастельная живопись. Русская реалистическая школа. Учебное пособие для вузов: ООО « Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС», Москва, 2014.
7. Жукова Л. М. Альбрехт Дюрер. Большая художественная галерея. Белый город. Москва, 2018. 72 с.
8. Зміст і методика позакласної, позаурочної та позашкільної роботи з образотворчого мистецтва з молодшими школярами https://allref.com.ua/uk/skachaty/Zmist_i_metodika_pozaklasnoyi_pozaurochnoyi_ta_pozashkilnoyi_roboti_z_obrazotvorchogo_mistectva_z_molodshimi_shkolyarami
- Крип'якевич І. Причинки до словника українських граверів. Бібліол. вісті. Київ, 1996. № 4. С. 11-13
9. Методи й засоби навчання https://pidru4niki.com/12281128/pedagogika/metodi_zasobi_navchannya
10. Методика навчання образотворчому мистецтву <https://core.ac.uk/reader/33690680>
11. Мішина К. Как рисовать углем, сангиной и мелом: Изобразительное искусство. Москва, 2005.

12. Мосякова І. Ю. Концептуальні основи модернізації змісту позашкільної освіти : практико орієнтований посібник. Київ : Педагогічна думка, 2018. Ч.1. 121 с.
13. Образотворче мистецтво з методикою викладання <https://studfile.net/preview/5185909/>
14. Пастель – техніка живописи и графіки <https://veryimportantlot.com/ru/news/blog/pastel>
15. Позашкільна освіта та її місце в структурі освіти України <https://pou.org.ua/2015/07/pozashkilna-osvita-ta-yiyi-mistse-v-struk/>
16. Позашкільна освіта у новій редакції Закону України «Про освіту»: концептуальні засади» (інтерв'ю з доктором педагогічних наук, професором Биковською О.В.) /
17. Про затвердження Концепції художньо-естетичного вих... https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1_11290-04#Text
18. Руденко І.В. Технології художньо-естетичного виховання учнів основної школи у позакласній роботі : «Мадрид», Харків, 2015. 220 с.
19. Руденко І.В. Формування творчої активності молодших підлітків засобами образотворчого мистецтва: автореф. дис. наук. Ін-т проблеми виховання НАПН України, Київ, 2014. 20с.
20. Сова О., Волошенко А. Навчання студентів-художників техніки сухої пастелі в процесі пленерної практики: Молодь і ринок, 2020.
21. Художні техніки у школі – сайт вчителя початкових класів шрамківської ЗОШ І-ІІІ ступенів Яценко Лесі Вікторівни http://www.lesia-yaschenko.ck.sch.in.ua/pro_shkolu/z_dosvidu_roboti_vchitelya_pochatkovih_klasi_v_hudozhni_tehniki_u_shkoli/
22. Шварц Г. Учитесь рисовать карандашом, углем и мелком: «Попури», Москва, 2014. 48 с.
23. Шевнюк О.Л. Словник термінів образотворчого мистецтва: Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, Київ, 2015. 100 с.

24. Що таке графіка? – Графіт, графіка , графіті
<https://sites.google.com/site/chemistry10bch/so-take-grafika>

25. Яртись А. В. Історія книжкової графіки в Україні. Українська культура: історія і сучасність. Навчальний посібник. Львів, 1994. С. 214 – 223.

ДОДАТКИ

Додаток А

Рис. А.1.2.

*Леонардо да Вінчі "Свята Анна
з Марією, малим Христом"*

Рис. А.1.1.

Леонардо да Вінчі "Малюнок жіночої голови"

Додаток Б

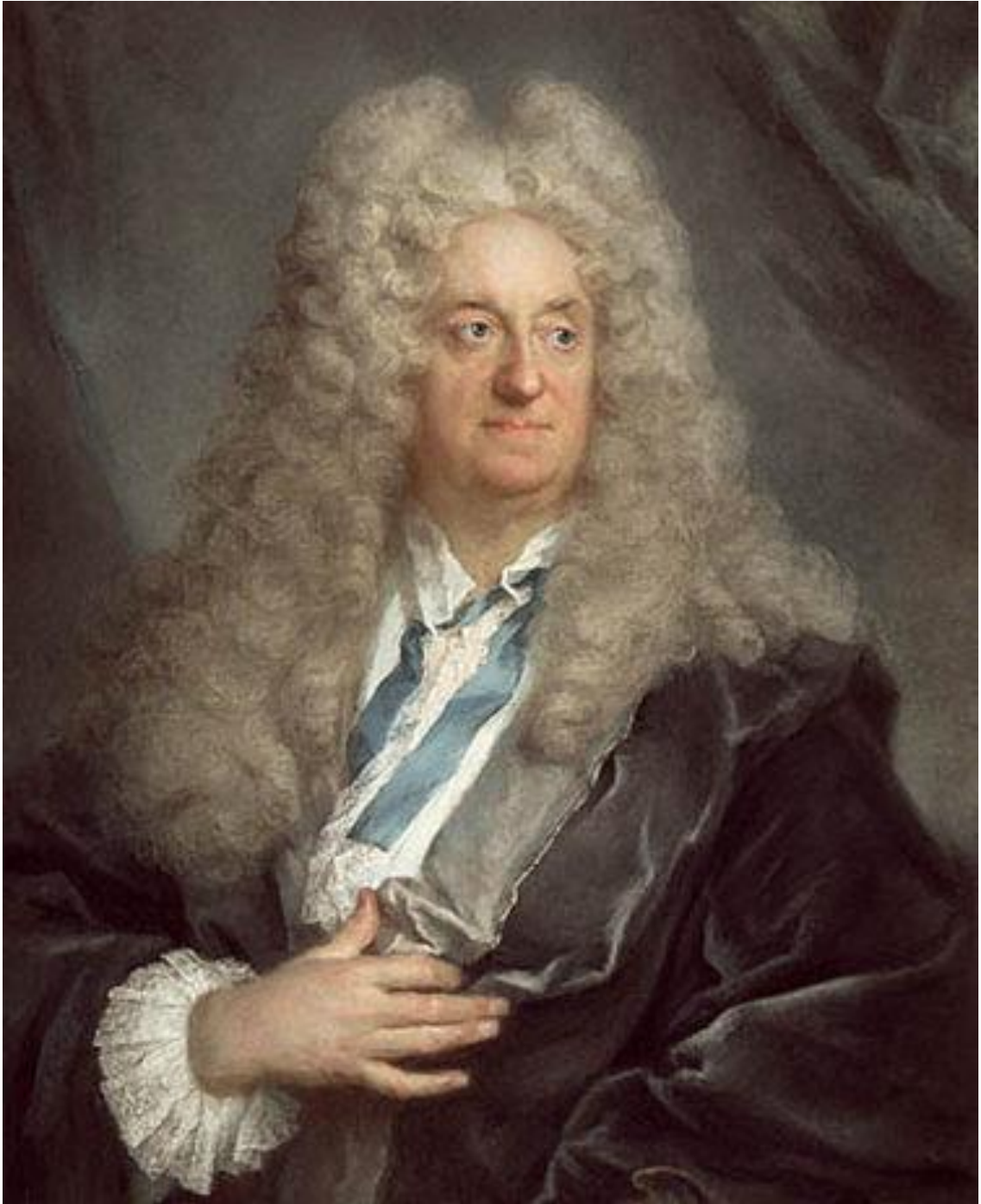

Рис.Б.1.3.

Жозеф Вив'єн "Чоловічий портрет"

Додаток В

Рис.В.1.4.

Розальба Карр'єра. Портрет жінки

Рис.В.1.5

Густав Лундберг "Карл Густав Тессин"

Рис.В.1.6.

Жан-Етьєн Ліотар "Шоколадниця"

Рис.В.1.7.

Едгар Дега "Танцювальний клас"

Рис. В. 1. 8.

Исаак Левитан "Васильки"

Додаток Г

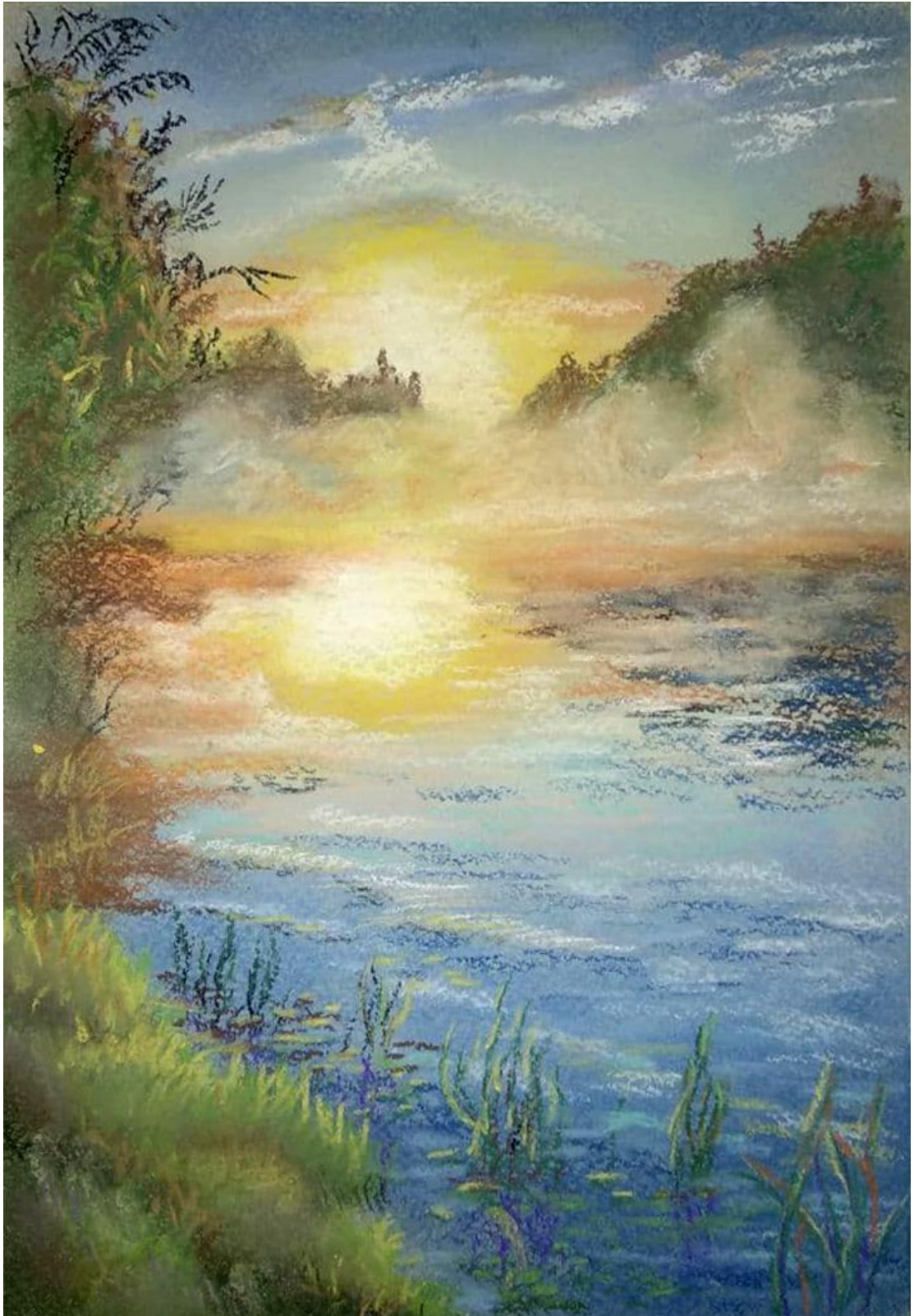

Рис.Г.1.9.

Ескіз дипломної роботи

Додаток Д

Рис.Д.2.1.

Результат експерименту у відсотках

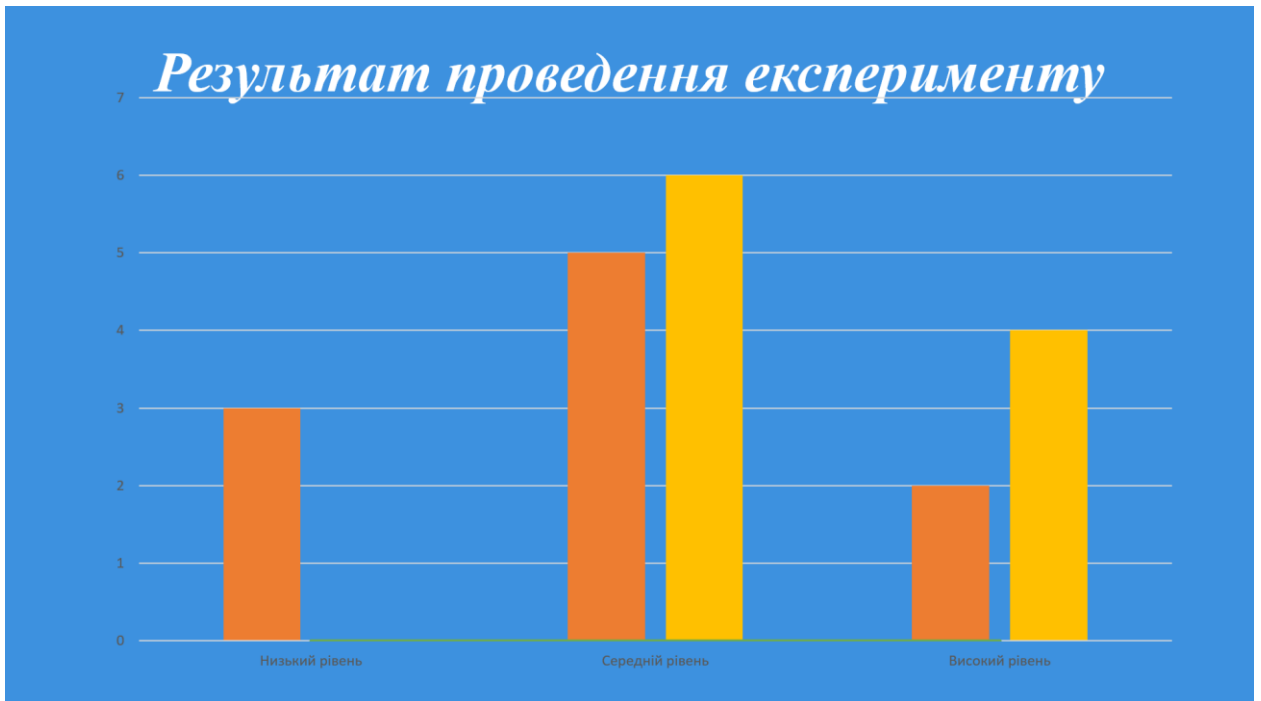

Рис.Д.2.2.

Результати експерименту у кількості учнів

Додаток Е

Рис. Е.1.10 Етап виконання дипломної роботи №1

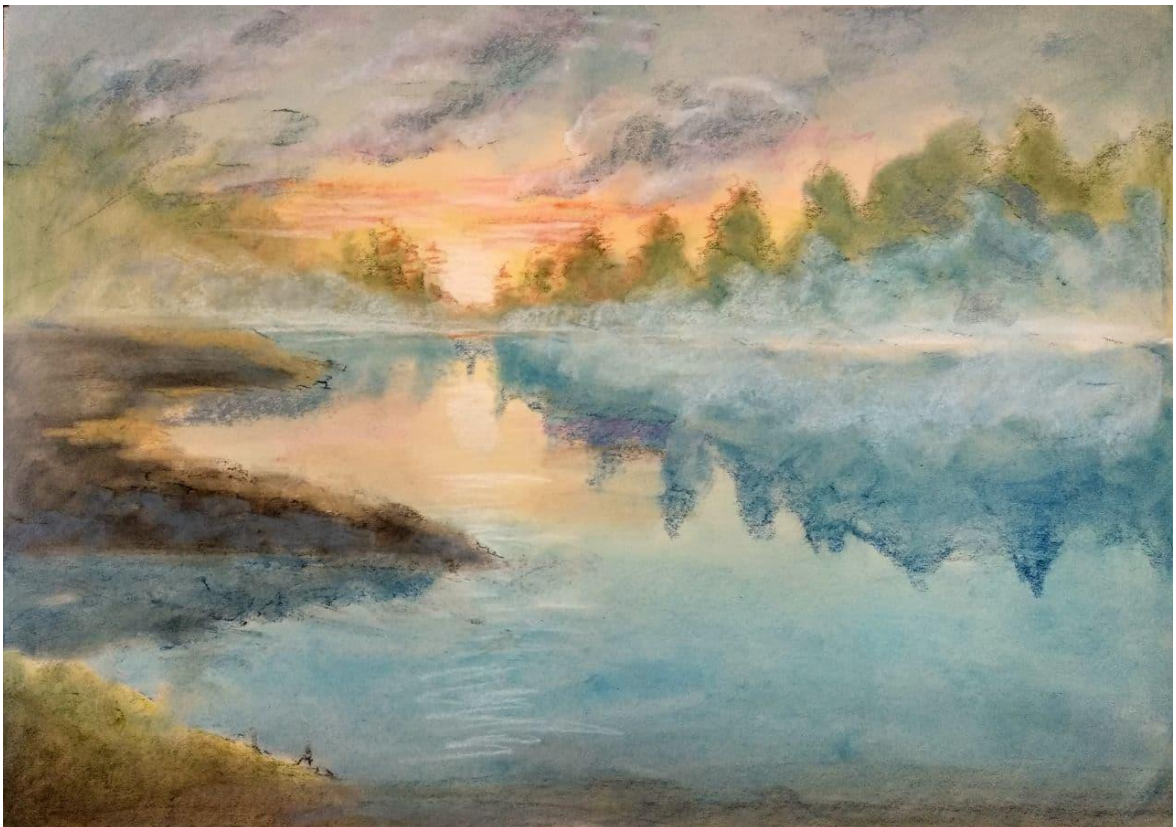

Рис. Е. 1.11 Етап виконання дипломної роботи №2

Рис. Е. 1.12. Етап виконання дипломної роботи №3

Рис. Е. 1.13. Етап виконання дипломної роботи №4

Рис. Е. 1.14.

Готовий результат дипломної роботи